ئابووری وڵاتانی جیهان لەنێوان قەیران و گەشەدا

جیهان قادر

بەشی یەکەم

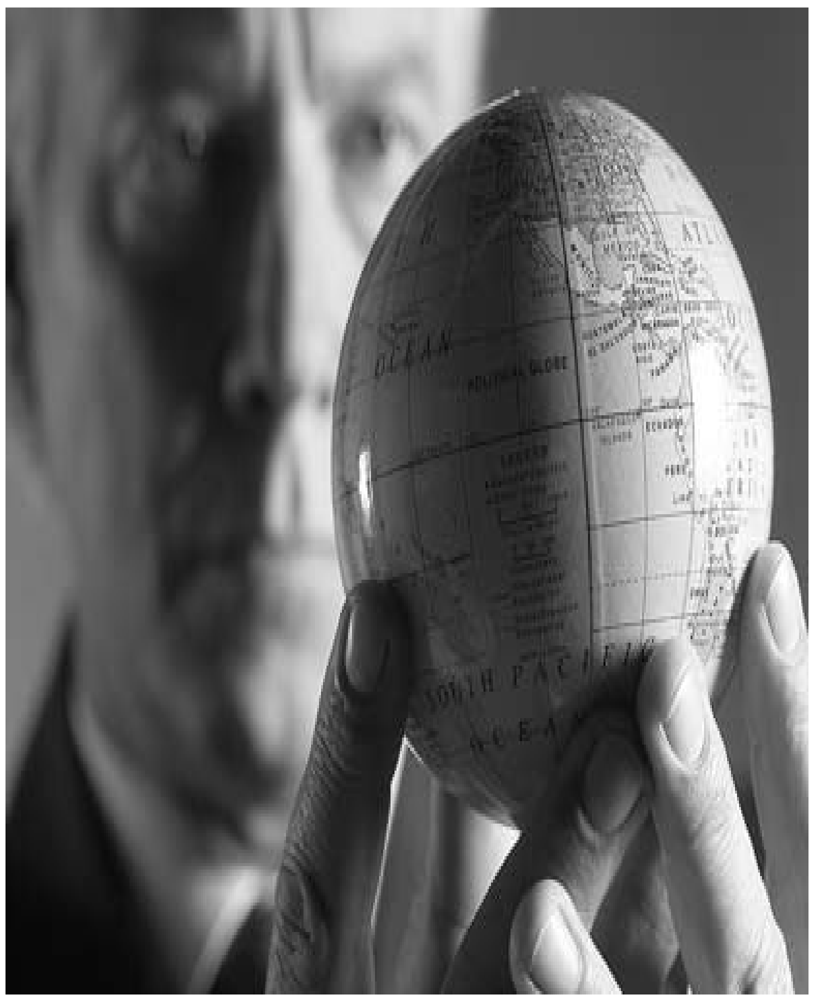

کاریگەری‌ولێکەوتەکانی قەیرانی ئابووری جیهان ڕەنگدانەوەی جیاوازی هەبووە بۆ سەر ئابووری وڵاتانی جیهان،ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بوونی جیاوازی لەبەهێزی‌و گەشەی ئابووری هەر وڵاتێکدا،بۆیە لەئێستادا ئەو کاریگەریە بەشێوازی جیاواز لەئابووری وڵاتان بەدرکەوتووە و ڕەنگی داوەتەوە کەلێرەدا ئاماژە دەدەین بەهەندێ لەو کاریگەریانە.

بانکی گەشەپێدانی ئاسیا گۆرانکاری لە پێش بینیەکانی لەبارەی ئابوری وڵاتانی کیشوەرەکە دەکات‌و لە راپۆرتێکدا ئەوەی خستۆتە ڕوو کە وڵاتانی خۆرهەڵاتی ئاسیا زیاتر لە ئابوری هەر ناوچەیەکی دیکەی جیهان باشتر دەبن لەتێپەڕاندنی کاریگەری‌ولێکەوتەکانی قەیرانی دارایی‌و وەکو ئاماژەشی بۆکردوە دەتوانن پێشەنگی بوژانەوەیان بەربکەوێت.

بانکی گەشەپێدانی ئاسیا پێش بینی کردووە تێکڕای ئاستی گەشەی وڵاتانی ئاسیا کە (٤٥) وڵات لە خۆدەگرێت لە ناوەڕاست‌و خۆر هەڵات‌و باشوری ئاسیاو زەریای ئارام ڕێژەی لەسەدا (٤) پۆینت (٥) تۆماربکات لەکاتێکدا پێشتر بە لەسەدا (٣) پۆینت (٩) خەمڵاندبووی. هاوکات پێشبینی کردووە کە لەساڵی داهاتوودا ئاستی گەشە بۆ ساڵی داهاتوو لەو کیشوەرە بگاتە لەسەدا (٦) پۆینت (٦)، بەجۆرێك لەمانگی ئەیلولدا پێش بینیکردبوو لەسەدا (٦) پۆینت (٤) بێت.

بەگوێرەی ڕاپۆرتەکەی بانکی گەشەپێدانی ئاسیا، وڵاتانی خۆرهەڵاتی ئاسیا کە هەریەکە لە (ژاپۆن‌و چین‌و هۆنگ کۆنگ‌و کۆریای باشورو مەنگولیاو تایوان) دەگرێتەوە لەماوەی ئەمساڵدا ئابوریەکەیان بەرێژەی لەسەدا (٥) پۆینت (١) گەشە دەکات‌و لە ساڵی داهاتوشدا دوو خاڵی سەدی زیاد دەکات‌و دەگاتە لەسەدا (٧) پۆینت (٣).

هاوکات، وڵاتانی باشوری خۆرهەڵاتی ئاسیا کە پێك دێت لە (برۆنای‌و کەمبودیاو ئەندۆنیزیاو لاوس‌و مالیزیاو میانمارو فلیپین‌و سەنگاپورەو تایلەندو ڤێتنام)، لەمساڵدا گەشەی ئابوریان لەسەدا سفر پۆینت (٤) دەبێت‌و لەساڵی داهاتووشدا بەشێوەیەکی بەرچاو زیاد دەکات بۆ لەسەدا (٤) پۆینت (٥).

لەبارەی وڵاتانی ناوەراستی ئاسیاشەوە گەشەی ئابوری لەماوەی ئەو دووساڵەدا لە ئاکامی لاوازی ئەدای ئابوریانەوە جێگیر بێت‌و لەو ماوەیەدا ڕێژەی لەسەدا (٣) پۆینت (٦) تۆماربکات.

بانکی گەشەپێدانی ئاسیا پێش بینیەکانی لەبارەی گەشەی ئابوری وڵاتانی باشوری ئاسیا لەماوەی ئەمساڵ‌و ساڵی داهاتوودا بۆ لەسەدا (٦)پۆینت (٤) زیاد دەکات، ئەمەش لەکاتێکدایە ئابوری هندستان لەماوەی ئەو دوو ساڵەدا بەرێژەی لەسەدا (٧) گەشە تۆماردەکات، هەروەها پێشبینیەکانی لەبارەی ناوچەی ئارام لەمساڵدا بەلەسەدا (٢) پۆینت (٨) داناوەو بۆ ساڵی داهاتووش پێش بینی دەکات کە گەشەی ئابوری ئەو ناوچەیە بەرز ببێتەوە بۆ لەسەدا (٣) پۆینت (١).

لەلایەکی دیکەوە لەدەسپێکی سەرهەڵدانی قەیرانی ئابووری جیهان ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان‌و ناوەندە ئابورییەکانی جیهان دەیان کەدۆبوونەوەیان ئەنجام داوەو چەند رێ‌وشوین‌و هەنگاوی پێویستیان گرتوەتە بەر بۆ تێپەڕاندنی قەیرانی ئابووری‌ودارایی جیهان،بەڵام ئەمە ڕێگر نەبووە لەبەردەم سەرهەڵدانی چەندین گروپ‌و ڕێکخراوی نوێی ئابووری جیهانی‌و ناوچەی، لەئێستاشدا دوای ئەوەی لەکۆبونەوەی جنێڤ وڵاتانی ئەندامی ڕێکخراوی بازرگانی جیهان نەگەیشتنە ڕێککەوتنێك وەك بناغە بۆ کۆبونەوەی خولی دۆحە، (٢٢)وڵاتی تازەگەشەکردوو کە ژمارەی دانیشتوانیان دەگاتە (٢)ملیارو (٦٠٠)ملیۆن کەس‌و لەسەدا (١٣)ی کۆی بەرهەمی ناوخۆی لە جیهاندا پێك دەهێنن‌و بەشدارن لە لەسەدا (١٥) بۆ لەسەدا (١٨)ی بازرگانی نێودەوڵەتی‌و لەسەدا (٤٣) بەرهەمی کشتوکاڵی و لەسەدا (١٦) بەرهەمی پیشەسازی لە و(٢٢)وڵاتە بەرهەم دەهێنرێت،ڕێککەوتنێکی سەرەتاییان ئیمزاکرد بۆ کەمکردنەوەی گومرگ بەرێژەی لەسەدا (٢٠).

بە گوێرەی ڕێککەوتنەکە کە بڕیارە لەسەرەتای ساڵی داهاتووەوە کاری پێبکرێت وەکو پاڵپشتیەك بۆ بازرگانی وڵاتانی باشوری گۆی زەوی، وڵاتانی پابەند بە ڕێککەوتنەکە گومرگ بەرێژەی لەسەدا (٢٠)لە کۆی سەدا (٧٠)ی بەرهەمی پیشەسازیان کەم دەکەنەوەو لە کۆتایی مانگی ئەیلولی ساڵی (٢٠١٠)شدا سەر لەنوێ گفتوگۆ دەکەنەوە لە بارەی رێژەی گومرگی کەمکراوەو دیاریکردنی هەر کاڵاو بەرهەمێك کە کەمکردنەوەکە دەیگرێتەوە.

ئەمینداری گشتی کۆنگرەی نەتەوە یەکگرتوەکان بۆ بازرگانی‌و گەشەپێدان کە هاریکاری ئەو وڵاتانەی کردوە بۆ ئەو ڕێککەوتنە ڕایگەیاند، کەمکردنەوەی ڕسوماتی گومرگی دەبێتە هۆی زیادکردنی قەبارەی ئاڵوگۆری بازرگانی لە نێوان ئەو وڵاتانە بە بەهای (٨) ملیار دۆلار.

لە ناو ڕێککەوتنامەکەدا هەریەکە لە وڵاتە بەهێزەکانی بواری بازرگانی وەك (بەرازیل‌و هندستان‌و ئەرجەنتین‌و کۆریای باشور) بە بێ چین بەشدارن. وەزیری بازرگانی ئەرجەنتینیش کە سەرۆکایەتی وتوێژەکانی دەکرد ئاماژەی بەوەدا کە ئەم هەنگاوە ئەوە دەردەخات کە وڵاتانی تازەگەشەکردوو سورن لەسەر ئەو گەڵاڵەنامانەی کە دەبنە هۆی فراوانکردنی بازرگانی، چونکە ئەو وڵاتانە هیچ کات بەرپرس نەبوون لە پەکخستنی وتوێژەکانی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی لە خولی دۆحە،هەروەك ڕێککەوتنەکە بەڵگەیەکی ڕونی وڵاتانی تازەگەشەکردووە بۆ بەردەوامیدان بە بەهێزکردنی بازرگانی نیوە گۆی باشور لەگەڵ یەکتریدا.

هەروەها ڕێککەوتنەکە مامەڵەیەکی تایبەت دەکات لەگەڵ (ئیران‌و جەزائیر) بەوەی تا ئێستا نەبونەتە ئەندام لە ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی.

لەئێستاشدا ئەوەی پەیوەندی هەبێت بەئابووری ئەمریکا، دوو بەرپرسی باڵای ئابوری ئەو وڵاتە ڕای جیاوز دەدەن لەبارەی بارودۆخی ئابوری وڵاتەکەیان کە لەمیانی دیداری تەلەفزیۆنیدا بەرێوەچوو، هەریەکە لە (کریستینا ڕومێر) یاریدەدەری سەرۆکی ئەمریکا بۆ کاروباری ئابوری‌و (لاری سمێرز) ڕاوێژکاری ئابوری باراك ئۆباما، تێروانینی جیاوازیان لەبارەی ئابوری ئەو وڵاتە خستۆتەڕوو، ئەمەش سەرەڕای ئەوەی کە هەردووکیان هۆشداری ئەوەیان دا کە هەرچەندە لە چەند هەفتەی ڕابردوودا ئابوری ئەو وڵاتە باشبونی بەخۆوەبینی، بەڵام پێناچێت گەشەیەکی بەهێز بەخۆ بەدیی بکات تا ئاستی بێکاری دانەبەزێت. (ڕۆمێرز) باسی لەوە کرد کە تێکڕای بێکاری کە لە ئێستادا لەسەدا (١٠)یەو پێدەچێت زیاتر بەرزببێتەوە. لەبەرامبەریشدا (سمێرز) ئاماژەی بەوەکرد، کە لە بەهاری داهاتوودا ڕێژەی بێکاری دادەبەزێت‌و بازاڕی کار بوژانەوە بەخۆیەوە ببینێت. (سمێرز) لە میانی دیدارە تەلەفزیۆنیەکەیدا، باسی لەوەشکردووە کە هەموان لەسەر ئەوە کۆکن کە ماوەی داکشانەوە تەواوبوە، بەڵام ناکۆکیەکان لەسەر خێرایی بوژانەوەیە، بەڵام (ڕۆمێرز) لە دیدارەکەیدا ئەوە دەخاتەڕوو ڕاگەیاندنی کۆتایی داکشانەوە پێویستی بەوە هەیە کە بازاڕی کار ببوژێتەوە،چونکە ناتوانرێت کۆتایی قۆناغی داکشانەوە ڕابگەیەنرێت تاوەکو ڕێژەی بێکای نەگەڕێتەوە بۆ ئاستی ئاسایی خۆی کە لەسەدا (٥). سمێرز ئاماژەی بەوەشکرد، لەو ماوەیەی کە باراك ئۆباما پۆستی سەرۆکایەتی ئەو وڵاتەی گرتۆتە دەست (٧٠٠) هەزار کەس کارەکانیان لە دەستداوە،بۆیە بەئامانجی پەرەپێدانی بواری کارو کەرتی خانوبەرە سەرۆکی ئەمریکا پلانی خستنە سەرکاری ڕاگەیاند. لە وتەیەکدا باراك ئۆباما سەرۆکی ئەمریکا وردەکاری پلانەکەی لە بارەی خستنەسەرکاری فەرمانبەران خستەڕوو کە کەمکردنەوەی باج لەسەر پرۆژە بچوکەکان‌و کەمکردنەوەی بەکارهێنانی وزە دەگرێتەوە بە ئامانجی بوژانەوەی پەرەپێدانی هەلی کارو کەرتی خانوبەرە.بەگوێرەی پلانەکە ئۆباما دەیەوێت لە ماوەیەکی دیاریکراودا دڵنیایی کەرتی تەندروستی بکات کە زیاتر لە (١٥) ملیۆن ئەمریکی بێکار لێی سوودمەند دەبن‌و لەو ڕوانگەیەشەوە دەتوانرێت کار لە تێکرای بێکاری بکرێت‌و هەنگاوێکی جدی دەبێت بۆ کەمکردنەوەی کورتهێنانی بودجە.

هەر لەچوارچێوەی هەوڵەکانی ئیداری ئەمریکا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی بێکاری ولێکۆڵینەوە لە کێشەی بێکاری و دۆزینەوەی ڕێگە چارە بۆ چارەسەرکردنی، باراك ئۆباما سەرۆکی ئەمریکا لەگەڵ (١٣٠) ئابورینااس و سەرکردەی کرێکاری لە وڵاتەکەیدا کۆبۆوە. سەرۆکی ئەمریکا باسی لەوە کرد کە ئیدارەکەی هەنگاوی بەپەلە دەگرێتەبەر بۆ چارەسەرکردنی کێشەی بێکاری، کە بەپێی دوایین ئامار ڕێژەی بێکاری لە ئەمریکادا سەدا (١٠)ی تێپەڕاندوە، ئەمەش بەرزترین ئاستە لەماوەی (٢٧) ساڵی ڕابردوودا تۆمارکرابێت.

هەروەك بەپێی ئامارەکە، (١٥) ملیۆن و (٧٠٠) هەزار کەس لەو وڵاتەدا بێکارن و ئەوەی مەترسی زیاتریشی دروست کردوە، ئەم ئامارانە بەتەنها لەماوەی چوار هەفتەی ڕابردوودا کۆکراونەتەوە.

ئۆباما لەکۆبونەوەکەیدا لەگەڵ ئەو ئابورینااس و سەرکردە کرێکاریانەی ووڵاتەکەیدا ئەوەشی خستەڕوو، کە بودجەی حکومەت ڕەنگە کەم بهێنێت و لە توانایدا نەبێت کێشەکە چارەسەربکات، کە ئەمەش سەرۆکی ئەمریکا ناچار دەکات داوای هاوکاری لە کۆنگرێس بکات، کە تیایدا پارتی کۆماریەکان دژایەتییەکی زۆری پلانەکانی دەکەن.بەڵام سەرەڕای ئەم هەنگاوانەی ئۆباما بۆ کەمکردنەوەی ڕێژەی بێکاری،کۆمپانیای (ئەی دی بی) بۆ شیکاری داتاکانی موچە، لە ڕاپۆرتێکدا ئەوەی خستۆتەڕوو کە لەمانگی تشرینی دووەمی ڕابردوودا لە کەرتی نا کشتوکاڵیدا (١٦٩) هەزار پۆستی کار هەڵوەشاوەتەوە کە (٢٦) هەزار حاڵەت کەمترە بەراورد بە مانگی تشرینی یەکەم، لەگەڵ ئەو دابەزینەشدا بە ڕەشبینیەوە لەو ژمارەیە دەڕوانرێت بەوەی شارەزایانی ئابوری‌و خاوەن کۆمپانیاکان پێش بینیان دەکرد، (١٥٠)هەزار کەس کارەکانیان لەدەست بدەن.

هاوکات، لە کەرتی خزمەتگوزاری کە لەسەدا (٨٥)ی هێزی کاری ئەو وڵاتەی تیا خراوتەگەڕ، بە گوێرەی ڕاپۆرتەکەی (ئەی دی بی)، (٨١)هەزار کەس کارەکانیان لە دەستداوە، ئەمەش لە کاتێکدایە کە مانگی تشرینی یەکەم (٧٩) هەزار کەس لەو کەرتە کاری لەدەستداوە.

هەروەها لەکەرتی پیشازیەگۆڕاوەکان (٨٨) هەزار کەس کارەکانیان لەدەستداوە، کە ئەو ژمارەیە مانگی تشرینی یەکەم (١١٦) هەزار کەسی تۆمارکردوە.

لەلایەکی ترەوە، جارێکی دیکە پریشکی قەیرانی دارایی گەیشتەوە بواری ڕاگەیاندن‌و لە هەنگاوێکی نوێدا، ڕۆژنامەی (واشنتن تایمزی) ئەمریکی بە نیازە نیوەی کارمەندەکانی دەربکات. ڕۆژنامەی ناوبراو بڵاویکردوە کە ڕۆژنامەکە بەردەوام دەبێت لە ڕومالکردنی هەواڵ‌و ڕاپۆرتە سیاسی‌و ئابورییەکانی، لەگەڵ ئەوەشدا بە نیازن لەماوەی کەمتر لە شەش هەفتەی داهاتوودا لەسەدا (٤٠)ی کارمەندانی کەمبکاتەوە. هاوکات، کەمکردنەوەی ئەو ژمارە فەرمانبەرانەی بە پێویست زانی لەگەڵ ئەو بارودۆخە ئابورییەی کە جیهان پێیدا تێدەپەڕێت.

یاسای پارێزگاری وەبەرهێن کەی دێتە بەرهەم؟

عەبدوڵڵا پۆڵا

لەپێناو دابین کردنی پەیوەندی لە نێوان هاوڵاتیان وبازاربەشێوەیەکی ڕێك وپێك، بۆ ئەوەی بازاڕ قۆرخ نەکرێت لە لایەن چەند بازرگانێك پێویستە ئەم پرۆسەیە لە لایەن وەزارەتی بازرگانی و پیشەسازی ڕێکبخرێت، پێویست دەکات دەزگایەك هەبێت ئەم بەلانسە بە شێوەیەکی دروست کۆنتڕۆل بکات . لە هەمان کات ئەگەرهات و هەر کالایەکی خراپ هاتە ناو سنوری هەرێمەوە لە لێپرسینەوە بەدوور بن.

بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا وڵاتانی دەوروبەر لە هەوڵەکانیان سەرکەوتوون لە دەست بەسەر داگرتنی بازاڕی کوردستان وەناردنی کەل و پەلی کوالیتی و جۆری خەراپ وبێ کەلك ئەو سیاسەتەی دەوڵەتانی دەوروبەر گرتویەنەتەبەر، لەئەنجامی نەبونی هیچ ڕێکەوتنێك یان پەیمانێك کە ئەگەر هات و هەر لایەنێك یان کۆمپانیایەك سەرپێچی کرد یان ئەو کەل وپەلەی ناردبوی کوالیتی باش نەبوو، ئەوا دەبێت سزا بدرێت یان بخرێتە لیستی ڕەش کە جارێکی تر مامەڵەی لەگەڵدا نەکرێت، لەسەر حکومەتی عێراق بە گشتی و حکومەتی هەرێمی کوردستان بە تایبەتی پێویست دەکات، سیاسەتی پاراستنی هاوڵاتیان لەو جۆرە کەل و پەلە بێکەلکانە بکاتە ئامانجی سەرەکی وبەتایبەتی پاش بڵاوبونوەی ئەو نەخۆشیانەی وەك ئەنفلەوەنزەو جۆرەکانی ئاسایی وبەرازو باڵندەو کە میکرۆبەکەی بە هەوا بڵاوەی دەکات، بۆ ئەم کارەش پێویست دەکات وەزارەتەکانی تەندروستی و پیشەسازی وبازرگانی هەنگاوی تۆکمە لەم بوارەدا بهاوێژن وە دەبێت لە دەروازەکانی سنووردا لیژنەی پشکنینی کارا بە ئامێری پێشکەوتوو ئەم پشکنینانە ئەنجام بدەن .

ئەوەی بەدی دەکرێت لەبازارەکانی کوردستان ، چەند بازرگانێکی چاو چنۆك کۆنتڕۆلی بازاڕیان کردووە بەبێ ڕەچاو کردنی بنەماکانی مرۆی و بەهاکانی کۆمەلایەتی تەنهاو تەنها قازانجی بێ سنوور ڕەچاو دەکەن.

وەئەوەی نرخ لەسەر کالاکان دادەنێت بازرگان دای دەنێت ،بەهۆی ئەوەی ئەم بازرگانە دەست ڕۆیشتووەو وە لێپێچینەوەی لەگەڵدا ناکرێت،بە ناوی بازاری ئازاد بازار قۆرخ کراوە لە لایەن چەند بازرگانێك کە لە گەل حکومەت شەریکن بە واتایەکی تر گیرفانی خۆیان و حکومەتیان کردووە بە یەك گیرفان ،ئەمەش دەبێتە ئەنجامی گەندەڵی ونارێکی لە هێنانی ئەو کەل وپەلانەی لە دەرەوە دەهێنرێن بەتایبەتی زۆربەی زۆری پێداویستیەکانمان لە دەرەوە دەهێنرێن وەنەتوانراوە بە خۆمان بەرهەمی بهێنین

بازرگانانمان لەدەرەوە بەناوبانگن کە بە دوای کالایەك دەگەڕێن نرخەکەی کەم بێت بە بێ گوێ دانە کوالیتی و جۆرو ڕەنگی ،بەرهەمهێنەریش وخاوەن کارگەکانیش ئەم جۆرە بازرگانەیان بەدڵە، بە هۆی ئەوەی تەمەنی کالایەکەی کورت دەبێت و لە بازاڕی زوو خورد دەکرێتەوە ،بگرە هەتا هەندێك لەم کۆمپانیانەهاسانکاری دەکەن بەشێوەی دانانی مارکەی کۆمپانیای بەناو بانگ لە سەرکالایەکە دا تادەگاتە ڕادەی گۆڕینی کاتی دروست کردن و بەسەرچوونی کالاکە ،ئەمەش وا دەکات کارەسات ڕوودات بەتایبەتی ئەم جۆرانەی پەیوەندیان بە پیشەسازی خۆراکەوە هەیە ،بەهۆی ئەم جۆرە خۆراکانە مادەی پاراستنی - المواد الحافضة-ی تێدەکەن بۆئەوەی کاتێکی زۆر بمێنێتەوە ،لەراستیشدا ئەم جۆرە مادانە بۆ نەخۆشیەکانی شێرپەنجە یارمەتی دەرن.بۆیە ئێستا لەوڵاتی ئێمەدا ڕێژەی تووشبون بە نەخۆشی شێرپەنجە لەرێژەی ئاسایی پترە. بۆیەش لە بەر ئەم هۆیانە دکتۆرەکان بە بەرناکەون، چونکە ئەم جۆرە کالایانە سەرچاوەی زۆربەی نەخۆشیەکانن، خۆ ئەگەر بێینە باس کردنی جۆرەکانی داو دەرمان هەندێکیان بەکارهێنانی پتر زیانت پێدەگەیەنێت لەوەی سودی لێ وەربگریت.،بۆ ئەوەی چارەسەری ئەم کێشانە بکرێت لەپێناو دابین کردنی پەیوەندی لە نێوان هاوڵاتیان وبازاربەشێوەیەکی ڕێك وپێك ،وە بۆ ئەوەی بازار قۆرخ نەکرێت لە لایەن چەند بازرگانێك پێویستە بۆ ئەنجام دانی ئەم پرۆسەیە یاسای پارێزگاری وەبەرهێن-قانون حمایە المستهلك- بخرێتە گەرو لە کوردستان ئیشی پێ بکرێت. دەبێت پەرلەمان چەند یاسایەك دەر بکات بۆ ئەوەی کاری هێنانە ناوەی ئەم کالایانە ڕێك بخرێت وکۆنتڕۆل بکرێت.

ڕوانین ڕوانین

پرۆفیسۆر د. محەمەد رەئوف سەعید

لە پێناو گۆڕینی واقیعی ئابووری وڵاتی عێراق

دوای تێپەربونی نزیکەی ساڵێك بەسەر ئەو قەیرانە داراییەی کە بەرۆکی ئابووری جیهانی گرتوەو ڕەنگدانەوەی هەبو بۆ سەر هەموو کایەکانی ژیانی ئابووری‌و کۆمەلایەتی لەسەرانسەری جیهاندا،ئێستاکە ئەو قەیرانە لەوە نزیك بوەتەوە کەخۆی بکات بەناومالی ئابووری عێراق‌و کوردستاندا بەو پێیەی ئەو قەیرانە ئابوریە ڕەنگی داوەتەوە بۆ سەر دابەزینی نرخی نەوت‌و ئابووری عێراق‌و کوردستانیش تا ڕادەیەکی ئیجگار گەورە پشتی بەستوە بەداهاتە نەوتیەکان بۆ بەرێوەبردنی ئابووری کە نزیکەی لەسەدا (٩٠)ی داهاتەکانی عێراق لە فرۆشتنی نەوتەوە کۆدەکرێتەوە.

سیاسەتە داراییەکانی عێراق تایبەت بەخەرجیە حکومیەکان تا ڕادەیەکی گەورە پشتی بەستوە بەداهاتە نەوتیەکان‌و ئێستاکە دوای هاتنە خوارەوەی نرخی نەوت لەبازارەکانی جیهاندا ،داهاتە داراییەکانی عێراق بە بەراورد لەگەڵ سالانی پێشودا هاتوەتە خوارەوە،ئەم کەمبونەوەیەی داهاتانە کاریگەری خۆی تۆمار کردوە لەسەر بودجەی حکومەتی عێراق‌و خەرجیەکانی ئەو حکومەتی بەتایبەتی خەرجیە سەرمایەگوزاریەکانی دابەزیوەو چاوەڕوان دەکرێت ئەو خەرجیانەی کەتەرخانکراوە بۆ گەشەپێدانی هەرێمەکان کە لەلایەن ئەنجومەنەکانی پارێزگاکانەوە خەرج دەکرێت دابەزینی گەورە بەخۆ ببینیێ‌و ئەو جۆرە پرۆژانەی کە بەم خەرجیانە کراوە وەك جاران گەرمی پێوە نابینرێ‌و ئاساییە ئەگەر ڕەنگدانەوەی هەبێت بۆ سەر زیادبونی بێکاری‌و سست بونی چالاکیە ئابوریەکان.

چەند ساڵێکە بانکی نێوەندی عێراقی بەپشت بەستن بە بەشێك لەداهاتە نەوتیەکانی عێراق توانیویەتی نرخی ئاڵوگۆڕی دیناری عێراقی ڕابگرێت‌و هەندێك لەفشارەکانی هەلاوسان کەمبکاتەوە،بەڵام ئاشکرایە دابەزینی نرخی نەوت فشار دەخاتە سەر ئەنجامدەرانی سیاسەتە نەختیەکانی عێراق‌و ئەگەری مەترسیەکان لەسەر بەهای دیناری عێراقی زیاتر دەکات.

لەو دەمەوەی عێراق بەشێوەیەکی سەرەکی پشت دەبەستێت بەداهاتە نەوتیەکانی‌و لەبری ئەوەی داهاتە نەوتیەکانی کردبێتە کۆڵەکەی گەشەپێدانی ئابوریەکەی‌و جوراوجۆرکردنی سەرچاوەکانی بەرهەمهێنان‌و دەستەبەرکردنی،لەبەر سیاسەتە هەڵەکانی حکومەتەکانی عێراق لەبری باش سود وەرگرتن لەم داهاتانە ئابووری وڵاتی عێراق وەك دیلێکی دەستی داهاتە ئابوریەکان بوەو هەمیشە بوەتە هەڕەشە لەسەر ئایندەی،هەر بۆیەو چیتر نابێت ئابووری ئەم وڵاتە بهێلرێتەوە لەسەر کەناری نا ئارامی‌و هەڕەشەی هەڵبەزو دابەزی نرخی نەوت لەبازارەکانی جیهاندا.

لەپێناو شلەقاندنی گۆمی ئەم واقیعە تالەی کە ئابووری عێراقی تیادا خزێنراوە باشتر وایە بڕیار بەدەستان لەم وڵاتەدا بگەرێن بەدوای باشترین ئەلتەرناتیڤ یاخود هەڵبژاردنی یەکێك لەو ئەلتەرناتیڤانەی کە دەکرێت ئابووری ئەم وڵاتەی پێ رزگار بکرێت‌و دیارە ئەمەیش لێپرسراوێتیەکی مێژویی گەورەیە کە نەوە نوێیەکانی ئەم وڵاتە بەئاسانی خۆش نابن لەدەسەلاتدارانی ئەمرۆی ئەم وڵاتە.

ڕاستە ئابووری عێراق ئێستاکە زیاد لەئاستی پێویست پشتی بەنەوت بەستوەو ئەمەیش حالەتێکی ناتەندروستە لەم وڵاتەدا،بەلام هەر بۆ رزگارکردنی ئابووری ولات لەم واقیعە تفت‌و تاڵە ناکرێت بەبڕیارێك واقیعەکە بگۆڕدرێت بگرە بۆ گۆڕینی ئەمە حاڵەتە پێویستدەکات سەرەتا واقیعەکە قبول بکەین،بەلام دەبێت لەپالیشدا سیاسەتەکان گۆرانکاری بەسەردا بهێنرێت بۆ نمونە نەنگ نیە ئەگەر لەسەرەتادا هەڵپەی زیادکردنی داهاتە نەوتیەکان بکرێت،بەلام گەورەکردنی قەوارەی بودجەی وڵات‌و زیادکردنی ڕێژەی بودجەی سەرمایەگوزاری،کە دەکرێت لەرێگەیەوەواقیعەکە بگۆڕدرێت بەوەی کە کاری بکرێت بنەماو کۆڵەکانی بونیادنانەوەی کەرتەکانی پیشەسازی‌و کشتوکالی‌و خزمەتگوزاریە گشتیەکان فەراهەم برەخسێنری‌و کاری بکرێت بەرهەمهێنانی ئەم کەرتە ئابوریانە زیادبکرێت‌و گەشەی پێ بدرێت.

گۆڕینی ئەم واقیعە ناهەموارەی ئابووری عێراق وەنەبێت کارێکی مەحاڵ بێت یاخود ئاستەنگ بێت،بگرە تواناکانی لەبەردەستدان‌و هێنانە دیشیان هێندە قورس‌و گران نیە،بەلام ئەوەی هەیە پێش هەموو شتێك پێویستی بەویست‌و ئیرادەیەکی سیاسیەوە هەیە کە دەبێت بگیرێتەبەر بەوەی زەمینە برەخسێنرێ بۆ کەمکردنەوەی هاوردەکردنی ئەو کالا‌و بەرهەمانەی کە دەکرێت لەناوەوە بەرهەمیان بهێنین،پێویستدەکات لەڕوی یاسایی‌و کارگێریەوە هەموو ئاسانکاریەك ئەنجامبدرێت لەبەردەم سەرمایەگوزاریە ناوەکی‌و دەرەکیەکان بۆ هاندانی سەرمایەگوزاری خۆمالی‌و ڕاکێشانی زیاتری سەرمایەگوزاری بیانی.

یەکێك لەو ئاستەنگە گەورانەی ڕووبەڕووی سەرمایەگوزاری بیانی دەبێتەوە بریتیە لەئیجگار دواکەوتویی دەزگاو سیستمی بانکی لەعێراقدا،بۆیە لەپێناو ڕاکێشانی سەرمایەگوزاری بیانی پێویستدەکات پێش وەخت سیستمی بانکی لەولاتدا پێش بخرێت‌و هاوچەرخ بکرێت،لەهەمان کاتدا گەشەپێدانی کەرتی دارایی‌و بەئەلکترونی کردنی چالاکیەکانی دەشێت بکرێتە هەنگاوێکی باش بۆ ڕاکێشانی سەرمایەگوزاری بیانی،بۆیە لەم پێناوەدا شتێکی زۆر باشە ئەگەر بێت‌و یاسایەکی نوێ دابنرێت بۆ سەرمایەگوزاری دارایی‌و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەتەك کاغەزە دارایی‌و بازرگانیەکاندا لەو بازارە داراییانەی کەهەن یاخود لەئایندەدا دادەمەزرێن.

دەشێت لەبەرامبەر هەموو ئەو ڕێوشوێنە لەو بوارانەدا دەگیرێنە بەر جۆرە هەماهەنگیەکی توندوتۆڵ‌و دۆستانە بگیرێتە بەر لەنێوان گشت سیاسەتە ئابوریەکانی ولاتدا بۆ ئەوەی دژایەتیەك سەر هەڵنەدات لەنێو سیاسەتە ئابوریەکاندا ئەم سیاسەت ڕیسی ئەو نەکاتەوە بەخوری‌و گلۆلەی ئەوەی دیکە نەخاتە لێژی،ئەگەر هەر سیاسەتێك لەبواری نەختیدا بێت یاخود لەبواری داراییدا بێت یاخود بازرگانیدا بێت،یان بەمەبەستی زیاتر بەگەرخستنی دەستی کار بێت،یان لەهەر بوارێکی دیکەدا بێت،ئەگەر بێت‌و ئەم سیاسەتە بەباشی لەگەڵ گشت سیاسەتەکانی دیکەدا تەیار نەکرێن‌و هەماهەنگ نەکرێن دەبنە بلقی سەر ئاوو هیچی لێوە دەستەربەر ناکرێت،کەواتە ئێستاکە کاتی ئەوە هاتوە بەجیدی هەموو ئەم پرسانە تاوتوێ بکرێن‌و بڕیاری گونجاویان لەسەر بدرێت بۆ گۆڕینی ئەم واقیعە نالەباروپڕ هەموارەی کە ئابووری عێراقی پیادا تێدەپەڕێت.